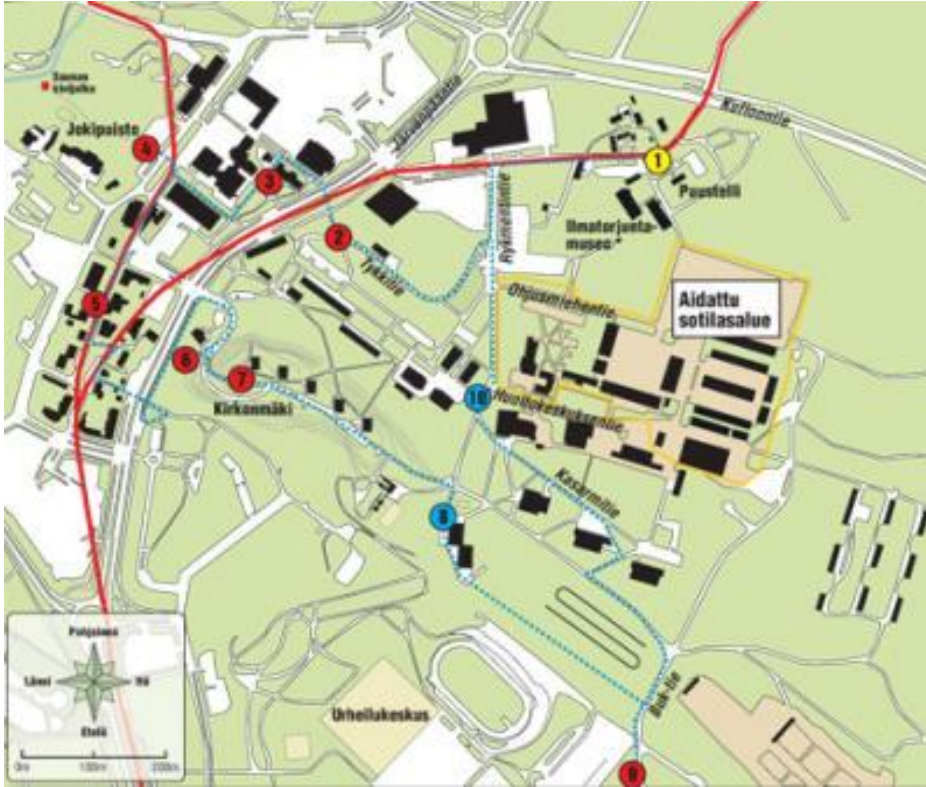

Varuskuntapolku

Teksti Heikki Simola

1. Puustelli – Saksan sotilasvirkatalo

Tuusula on tunnettu Tuusulanjärven ja Rantatien korkeakulttuurin kultakauden taiteilijoistaan. Tuusulan pitäjän identiteetti nojaa kuitenkin maanviljelyskulttuuriin ja sotilaskulttuuriin, jotka ovat olleet kiinteässä vuorovaikutuksessa erityisesti Suurvalta-Ruotsin aikana. Onhan 30-vuotisen sodan sankari ja hakkapeliitta, Vanhankylän kartanon isäntä ja ratsumestari Nils Stålhana (myöh. Stålhane) Tuusulan seurakunnan ja pitäjäjyhteyksien kiistan aikaansaaja.

Ruotujakolaitoksen uudistuksessa (1680) joukkojen päällystön palkkausjärjestelmä perustui luontaispalkkaukseen - sotilasvirkataloihin eli puustelleihin (boställe). Puustelleille voitiin määrätä myös palkkatiloja, joiden tuotot viranhaltija sai. Maanviljelykselle puustelleilla oli suuri merkitys, koska uudet viljakasvit ja viljelymenetelmät levisivät tehokkaasti talonpoikien keskuuteen.

Suuren Pohjan sodan – isovihan jälkeen Tuusulaan perustettiin v. 1721 viisi sotilasvirkataloa; Ruotsinkylän Väfvars ja Jeppas, Rusutjärven Katila ja Ruskelan Monsas sekä Hyökkälän Saksa.

Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmentin kersantin virkatalon Saksan ensimmäinen haltija oli signalisti Jacob Didsk. Torvensoittaja sai hevostilan lisäksi viiden tilan kruununverot palkkseen. Saksan puustellirakennus on ollut moderni uloslämpivä rakennus. Se on ollut osaltaan malli savupirttien syrjäyttämiseksi.

Puustellit rakennettiin yleensä mallipiirustusten mukaan, eriarvoisille sotilashenkilöille oli omat mallinsa. Saksan puustelli on todennäköisesti ollut alkuaan paritupa, joka on rakennettu kapteenin puustellin piirustusten mukaan. Sen keskellä oli usein läpikuljettavan eteinen ja sen molemmin puolin suuret tuvat. Sotilasvirkatalojen esimerkin mukaisesti parituvat yleistyivät myös vauraampien talonpoikaistalojen päärakennuksiin ja hyvin säilynyt esimerkki päätykamareilla laajennetusta parituparakennuksesta on 1700-1800-lukujen taitteessa rakennettu Klaavola.

Saksan puustellilla on aivan oma merkityksensä autonomian aikana venäläisen varuskunnan synnyssä, koska puustellin maat sijaitsivat Krimin sodan aikana pääkaupungin pohjoisen sivustan suojaamiseksi strategisesti tärkeässä Hämeenlinnaan ja Heinolaan johtavien teiden risteyksessä.

Puustelli oli vuokrattuna asunnoksi pääosan autonomian aikaa ja sen tunnetuin asukas on ollut Mannerheim-ristin ritari Albert Puroma, joka asui siinä sepänsällin lapsuutensa huutolaisena, joutui nuorukaisena merimiehenä 1916 internoiduksi Saksaan ja tuli jääkäriä Vapausotaamme. Hänestä tuli myöhemmin Taistelukoulun johtaja ja Rajavartiostojen päällikkö (muistolaatta seinässä).

Itsenäisyyden ajan puustelli on ollut puolustushallinnon omaisuutta. Ilmatorjuntamuseo on sijainnut puustellissa vuodesta 1969, "vuokraisäntänä" on nyt Maanpuolustuskorkeakoulu, Senaattikiinteistöt.

Ilmatorjuntamuseossa on mm. kolme 75 mm Skoda-ilmatorjuntakanuunaa, joilla ammuttiin 19 kunnialaukausta, hyytävän kylmänä helmikuun 4. päivänä 1951 klo 14.00, Suomen Marsalkan arkua Hietaniemessä laskettaessa. Rykmentin komentaja eversti Pekka Jokipaltio on merkinnyt: "Se oli kunniatehtävä, joka ei enää toistu. Suomen Marsalkka on ainoa, jolle rauhan aikana on kunnialaukaukset ammuttu taistelupanoksin ja myös ainoa, joka tässä maassa on sen ansainnut".

2. Puuvaruskunta

Ennen Krimin sotaa, todennäköisesti vuoden 1850 vaiheilla, Hyrylän kylän eteläpuolisille mäntykankaalle oli perustettu venäläinen sotaväen leiri. Pieni sotilasosasto asettui pysyvästi Helsinkiin johtavan tien varteen, nykyisen koulukeskuksen ja Falbackan tien risteysmaastoon.

(Noin puoli kilometriä Shellin liikenneympyrästä etelään).

Bomarsundin linnoituksen valtaus Ahvenanmaalla oli vakava varoitus Viaporille. Etelä-Suomessa ryhdyttiin sotasairaaloiden ja viljamakasiinien rakentamiseen joukkojen todennäköisten päätoimintasuuntien selustaan - myös Tuusulaan. Päätös Hyrylään rakennettavasta sotasairaalasta ja viljamakasiineista tehtiin viimeistään kesällä 1854. (vrt.piiros)

Tohtori Kandelaber kävi myös hevostalleilla ja määräsi hevoset pilttuisiin värityksen mukaan sekä lääkkeeksi viinassa kastettuja kuroja. Miekka määräsi Musteen arestiin Myrkyyn valvonnassa ja hoidossa. Vain tällä tavalla leikin varjolla Leinoa voitiin hoitaa.

3. Tiilivaruskunta

”Punatiilivaruskunnan” rakennusvaihe ajoittui I Maailmansodan uhkaan ja aikaan. Kasarmiin rakennettiin 1900-1915 noin parikymmentä ”tiilityylin” rakennusta. Tsaarin valtakunta oli mahtavimmillaan. Samat Pietarin piirustuskonttoreiden rakennustyypit levisivät pitkin Venäjän länsirajaa Vaasasta - Baltian yli Puolan eteläosiin. Hyrylään tiilet tuotiin pääasiassa Anttilan tiilitehtaalta Korsosta.

Taidekeskus Kasarmi

Rakennuksista koristeellisimmin on nykyinen Taide- ja kulttuurikeskus, joka suunniteltiin sairaalaksi, mutta valmistui upseeriasunnoiksi 1915. Vuoteen 1969 asti se on ollut pääosin suomalaisten joukko-osastojen esikuntana. Helsingin Ilmatorjuntarykmentin esikunta toimi viimeiset vuotensa vastaavissa punatiilirakennuksissa Rykmentintielle (300 metriä tästä itään - entisissä asuinrakennuksissa entisten hevostallien takana).

Toinen punatiilirakennus on alun perin rakennettu kulkutautisairaalaksi, sittemmin siinä oli puhe- ja musiikkikeskus, vesilaitoksen toimitilat ja lasten kuvataidekoulu. Nykyään rakennus on Taidekeskus Kasarmin näyttelytilana ja sitä kutsutaan AuneLaksi, Aune Laaksosen mukaan.

Sen lähellä oli rykmenttien aikana kantahenkilökunnan sauna, jossa oli upseerien ja aliupseerien osastot erikseen, ja kuuluisimpana saunanlämmittäjänä on ollut 50-luvun lopulla tykkimies Arthur Fuhrmann. Kapellimestarin yksikölleen omistama sävellyksellinen kolmas patteri on marssimusiikin suosikkeja nykyäänkin. Toisessa rakennusvaiheessa varuskunta laajentui pääosin nykyisen Järvenpääntien itäpuolelle. Varuskuntaan rakennettiin silloin myös kreikkalaiskatolinen kirkko osin kauppias Vorobjeffin lahjoitusvarojen turvin.

Tuusulan nykyisen keskustan punatiiliarkkitehtuuri nojautuu tiilivaruskunnan arkkitehtuuriin. Linja-autoaseman rakennuksessa toimi v. 1981-1992 Itä-Uudenmaan sotilaspiirin esikunta ja nytemmin pääkirjasto. Sen edeltäjä Tuusulan sotilaspiirin esikunta toimi viereisessä Taide- ja Kulttuurikeskusrakennuksessa 1932-1941 ja näiden tuleva seuraaja Itä-Uudenmaan sotilasalue aloittaa toimintansa Rantatiellä 2008.

Puolustusvoimat ja Tuusulan kunta tekivät maavaihtoja 1960-luvun alussa. Puolustusvoimat luopui silloin Järvenpääntien länsipuolella sijainneista maista ja rakennuksista. Maavaihdosten seurauksena koko varuskunnan rakenne muuttui ratkaisevasti. Varuskunta vetäytyi uudisrakentamisen myötä kokonaan Järvenpääntien itäpuolelle.

4. Kasarmikentän laidalla

Paraatikentän ympärillä olevat rakennukset olivat alkuun venäläisen hospitaalin rakennuksia. Länsilaidalla (etualalla) on vanha ruokala, joka toimi sotilaskotina 50/60 luvun vaiheille. Sitä vastapäätä oli itsenäisyysajan joukkojemme sairaala (vrt. Linden). Paraatikentän ympärillä muut hospitaalin aikaiset rakennukset ovat toimineet myöhemmin kasarmeina.

Etualalla on varasto ja jääkellari, jonka takana kulkee Hämeentie sotilaskodin ohitse. Tie kulkee nykyisen kevyen liikenteen linjaa ja kaartuisi kunnantalon eteläpäädyn kohdalta Koskenmäelle. Kellarin takana rinteessä oli myös alun perin kaalikellari, josta vielä ilmastointimuuraukset ovat jäljellä. Jokipuistossa on muistona varusmiessaunan kivijalka Tuusulanjoen rannalla.

Taaempana vasemmalla erottuu pellon laidalla tiilikasarmit (Taide- ja kulttuurikeskus ja Kuvataidekoulu). Taustalla ovat Järvenpääntien suuntaisesti puretut puukasarmit - pl rakennus 10, joka on kuvan oikeassa laidassa. Taustalla näkyvät hevostallit.

Itsenäisyyden aikana kasarmialuetta isännöi pääpiirtein 20-luvulla tykistö (Malmberg ja Melin), 30-luvulla Suomen Valkoinen Kaarti (Tiirikkala) ja Tuusulan Sotilaspiirin Esikunta, sota-aikana Jalkaväen Koulutuskeskus 1 ja sodan jälkeen uudestaan tykistö sekä vuodesta 57 Helsingin Ilmatorjuntarykmentti (Simojoki).

Tällä mäellä on sijainnut Tuusulan suojeluskunnan hyppymäki 30-luvun lopulta 50-luvun alkuun. Täällä ovat mm. Tyllilän pojat hypänneet noin 30 metrin hyppyjä ja Tuusulan tykistön kasvatti Niilo Tarvajärvi selostanut. Lahonnut hyppymäki kaatui lopulta myrskyssä.

Sota-aikana Tuusulassa koulutettiin jalkaväkeä 15.000 miestä. Kaikki mahdolliset kiinteistöt Torppa, Väinölä jne. otettiin koulutuskäyttöön.

Tunnetuin koulutettava oli varmaan pikakiväärin miehen koulutuksen saanut Mauno Koivisto:

”Tulin Hyrylään Jalkaväen koulutuskeskukseen 27. helmikuuta 1942. Jalkaväen koulutuskeskus sijaitsi Hyrylän kylässä lähellä Keravaa. Kasarmialue oli teitten risteyksessä, tiet menivät kasarmialueen lävitse; se ei siis ollut muusta ympäristöstä eristetty.

Saavuini koulutuskeskukseen jonkin verran myöhemmin kuin kutsuntaeräni, mistä johtuen minua ei komennettu aliupseerikouluun, mikä mahdollisesti muuten olisi tapahtunut.

Koulutuskeskuksessa tuli eteen uusia asioita ja aseita, joitten rakenteeseen ja toimintaan en ollut tutustunut. Omasta mielestäni opin kaiken nopeasti, ja senkin takia koulutus alkoi pian tuntua pitkästyttävältä. Kun varuskunta oli asutuskeskuksessa ja ympärivät maat pääasiassa yksityisessä omistuksessa, se asetti rajoituksia harjoittelulle. Niinpä oli hyvin vähän sellaisia paikkoja, joissa voitiin tehdä kaivautumisharjoituksia. Suunnistaa voi yksityistenkin mailla, ja siihen minä kovasti miellyin.”

Hyrylän kasarmialue 1950-luvun alussa kuvattuna hyppymäen tornista, keskellä on paraatikenttä nykyisen pääterveysaseman paikalla.

5. Isä Arsenin pappilan vaiheilla

Hyrylä ei ehkä olisi tämän päivän Tuusulan keskus, ellei tänne olisi reilut 150 vuotta sitten perustettu venäläistä varuskuntaa. Venäläisyhteisö kasvoi varuskunnan palvelutarpeiden mukana. Venäläiset ja vienankarjalaiset kauppiat ja käsityöläiset kilpailivat varuskunnan asiakkaista – sitä paremmin mitä lähemmäksi kasarmia onnistuivat sijoittumaan. Jegoroffin leipomo oli pääpiirtein nykyisen Nordea-pankin paikalla.

Tunnetuin ja varakkain oli kauppias Worobjeff, jonka komea kauppatalo oli keskellä Hyrylää toimien myöhemmin Tuusulan Säästöpankin konttorina ja purettiin vasta 1960-luvulla, kun uusi Säästöpankin talo valmistui. Hän lahjoitti uuteen kirkkoon mm. ikonostaasin ja hänestä tuli kirkon starosta eli isännöitsijä.

Vanhaan aikaan Hyrylässä kerrottiin ortodoksikirkon kellojenkin soittaneen: "Worobjeffi, Semenoffi, Lasaroffi, bom, bom, bom - kilinkalin kauppiat".

Varuskunnan väestä ainakin ortodoksikirkon pappi Arseni Razumov ja varuskunnan lääkärit tulivat tutuiksi tuusulalaisille. Vuonna 1896 määrättiin perustettavaksi Hyrylän varuskuntaan sotilasseurakunta (osin venäläistämisyrittäminen), jonka jäseniksi myös paikkakunnan ortodoksinen siviiliväestö voisi tulla. Seurakunnan papiksi valittiin nuori kanttori Arseni Razumov (1872-1952).

Isä Arseni asettui vaimonsa Anastasian kanssa asumaan hankkimaansa huvilaan Hyrylän keskustassa. Rakennus on vieläkin - reilut sata vuotta myöhemmin - paikoillaan. Nykyisin vanhan pappilan kellariholvien suojassa majailee ravintola Päämaja. Monet muistavat talon vieläkin Elannon talona, joka toimi siinä vuodesta 1922 alkaen, jolloin Isä Arseni siirtyi Lappeenrantaan.

Aikalaisten mukaan Razumovien pappila oli hyvin viehättävä. Papin työhuone oli sisäänkäynnin vasemmalla puolella, sen vieressä oli keittiö ja perheen ainoan tyttären Ninan eli Ninuskan huone. Talon suurin huone "isosali" oli kauniisti sisustettu, olihan äiti Anastasia taitava käsityöihminen. Pappilan pihamaa oli hyvin hoidettu ja viihtyisä. Puutarhassa kasvoi muun muassa päärynäpuita. Isä Arsenista puutarhanhoito oli niin tärkeää, että sitä piti opettaa myös lapsille venäläisessä koulussa. Pappilan henkisiin harrastuksiin kuuluivat lukeminen ja musisointi.

Nuoruuden innolla hän tarttui Tuusulassa odottaviin haasteisiin: seurakunnalle suunniteltiin uutta kirkkoa, oli käynnistettävä koulun opetustyö ja luotava suhteet uusiin seurakuntalaisiin.

Koulu tarvitsi paremmat tilat. Koulun johtokunnan puheenjohtaja Aleksander Levanetski (tykistörykmentin komentaja) pyysi sotilasneuvostolta 1902 koulun käyttöön maa-alueita, joka jäi venäläisen kirkon ja papin talon väliin. Erityisenä perusteluna oli se, että alue olisi sopiva myös koululle perustettavan opetuskasvimaan ja -puutarhan rakentamiseen. Osa koulun tarvitsemasta tonttimaasta saatiin lahjoituksena kauppias Nikolai Semenoffilta, joka oli ostanut reilun hehtaarin pals-

Isä Arsenin pappila – Päämaja vappuna 2007 Hyrylän kauppaliikkeen paikalla. (Hämeentien ja Heinolan teiden risteyksestä 100 m). Pappilan takana olevaan puutarhaan Elanto rakensi varaston ostettuaan pappilakiinteistön 1920-luvulla. Vasemmalla on 1932 valmistunut Lemmelän kivitalo. Siinä on sijainnut liha-kauppa ja Kahvila-Kaiku. Kivitalon ja Elannon välissä on pieni punainen puurakennus, jossa oli teurastamo ja sota-aikana pilkevalmistamo. Huomaa, että tienpinta on noussut 1800-luvulta noin metrin.

tan Tuusulantien varresta paikalta, joka nykyisin tunnetaan Puhelinlaitoksen - Maamiesseurantaloon – Poliisi Laineen talon - Haikosen kirjakaupan tonttina.

6. Venäläinen koulu ja varuskunnan kerhot

Suomessa elettiin 1900-luvun vaihteessa sortokautta. Venäläistämisyrittämissä venäläisellä kirkolla ja koululla oli oma merkityksensä. Väliaikainen kirkko ja koulu sijaitsivat aluksi kasarmirakennuksessa n:o 22, jossa myöhemmin toimivat suomalaiset upseerikerhot. Vuonna 1900 kenraalikuvernööri Bobrikov suoritti tarkastusta. Oppilaat oli harjoitettu tervehtimään ja laulamaan. Opettaja oli everstintytär Eugenia Pauluts-kij ja uskontoa opetti Isä Arseni. Bobrikov nuhteli opettajaa siitä, ettei hän opettanut käsitöitä, mutta oppilaat hän palkitsi jakamalla kaikille muistoksi hopearuuplan.

Venäläinen koulu ja myöhempi aliupseerikerho

Koulu tarvitsi paremmat tilat. Koulun johtokunnan puheenjohtaja Aleksander Levanetski (tykistörykmentin komentaja) pyysi koulun käyttöön maa-alueita, joka jäi venäläisen kirkon ja papin talon väliin. Erityisenä perusteluna oli se, että alue olisi sopiva myös koululle perustettavan opetuskasvimaan ja -puutarhan rakentamiseen.

Venäläinen kansakoulu sai oman rakennuksen 1902. Koulussa kävi autonomian ajan vuosittain noin 20 lasta. Osa lapsista oli suomalaisen työväestön lapsia, osalle uskonto oli vaikuttanut koulun valintaan. Rakennus toimi itsenäisyyden aikana aliupseerikerhona. Se vaurioitui tulipalossa 1972 ja purettiin kiireesti. Ei nähty rakennuksella kulttuurihistoriallista arvoa.

Upseerikerhon purkamista vauhditti myös tulipalo, puukasarmivaiheen rakennuksen surkea kunto ja Järvenpääntien kunnostushanke 60-luvun puolivälissä. Kerho jäi ilman kunnollisia toimitiloja. Vasta vuonna 1970 voitiin uusi juuri kerhotoimintaan muutettu Upseerikerho avata 1900-luvun alkupuolella venäläisten rakentamaan punatiilirakennukseen, joka alun perin oli tehty kahdeksan perheellisen aliupseerin asuinrakennukseksi.

Koska aliupseerikerholle ei ollut osoittanut muuta rakennusta, siirtyivät Hyrylän Aliupseerit puolustusministeriön päätöksen ja kerhojen keskinäisen sopimuksen mukaisesti toimimaan samoihin tiloihin Upseerikerhon kanssa vuoden 1973 viimeisenä päivänä. 1980-luvun alussa lisääntyivät paineet yhteisostokerhojen muuttamiseksi ravintolakerhoiksi. Tuloksena oli vuonna 1985 ravintola nimeltä Hyrylän Varuskuntakerho, jonka isännistöön kuuluu edustajat Tuusulan Upseerikerhosta ja Hyrylän Toimiupseereista ja jonka asiakaskunta laajeni. Kerhotoiminta muuttui lähes päivittäisestä yhteisolosta kerhon sisällä erilaisten tilaisuuksien ja kokousten sekä kilpailuiden järjestämiseen. Tärkeimmät tilaisuudet olivat silli- ja joululounaat sekä itsenäisyyspäivän vastaanotot. Kilpailuista mainittakoon majuri Risto H Luukkasen järjestämät vuosittaiset herrasmieskilpailut yli neljännesvuosisadan ajalta.

Varuskuntakerho lakkautettiin vuoden 2006 lopulla ja irtaimisto myytiin huutokaupalla.

7. Kirkonmäki – Pyhän Nikolaoksen kirkko ja taistelupaikka

Hyrylän ensimmäinen sotilaskirkko sijaitsi puukasarmeissa ja lakkautettiin jo vuonna 1863. Vasta 1895 kenraalikuvernööri Feodor Heiden teki aloitteen Venäjän sotaministeriölle varuskuntakirkon rakentamisesta Tuusulaan. Ratkaisu Pietarissa oli myönteinen. Aluksi tarkoituksena oli rakentaa puukirkko, mutta rakennussuunnitelmaa muutettiin ja päätettiinkin rakentaa kivistä kirkko. Sen piirustukset laati arkkitehti Shaposnikov.

Kirkon rakennustyöt aloitettiin toukokuussa 1897. Kirvesmies Olli Sampola oli tuusulalaisten työmiesten johtaja. Venäläisten mestarina oli puolestaan Johan Paulov. Kenraalikuvernööri Bobrikov kävi ensi kerran Tuusulassa maaliskuussa 1900, jolloin hän osallistui kirkonkellojen nostotilaisuuteen. Samalla hän tarkasti varuskunnan joukot. Yksi matka, kaksi asiaa.

Pyhälle Nikolaokselle pyhitetty kirkko oli eräs Suomen komeimmista sotilaskirkoista, joita vuosisadan vaihteessa rakennettiin. Kirkon rakennuspaikaksi oli valittu mäki, josta se hallitsi Tuusulan maisemaa. Kirkon juhlava vihkimistilaisuus oli lokakuussa 1900. Paikalla oli myös kenraalikuvernööri. Valmistunut varuskuntakirkko oli osa sitä rakennusohjelmaa, mikä osaltaan kuului laajaan venäläistämisprosessiin.

Kirkon läheisyydessä oli ortodoksinen hautausmaa, metsäkalmisto nykyisten asuinrakennusten alla.

Kirkossa oli jumalanpalveluksia aina vuoteen 1922, jonka jälkeen alkoi sen alamäki. Rakennus ja sen vieressä ollut ”ponomarin” eli kirkonvartijan talo vuodelta 1903 olivat virallisesti varuskunnan hallinnassa. Itse kirkkorakennus oli sitten vuosikymmenien aikana erilaisten käyttösuunnitelmien kohteena ja varastona.

Sotien taistelupaikkana

Etelässä punaiset menettivät Helsingin huhtikuun 13. päivänä 1918 Hangosta nopeasti edenneelle saksalaiselle Itämerendivisioonalle.

Vapaussodan aikana Kirkonmäellä puolustustaistelua Hyrylässä 19.4. punaisten puolella johtivat todennäköisesti suutari Robert Sutinen ja Koskenmäen/Hyrylän komppanian päällikkö August Kaunisvesi. Mukana lienee ollut joitakin venäläisiä sotilaita. Varuskuntakirkko oli päätukikohtana. Etummainen ketju sijaitsi 100 metriä edessä Kievarin pellolla hevosten lantakasojen suojassa. Pää-

Ortodoksinen kirkko oli arkkitehtuuriltaan kasarmialueen latautunein rakennus. Sotilaselämään ja sodankäyntiin, paraateihin sekä itse taistelutapahtumiin liittyi usein kirkollinen riitti yhdistettynä maalliseen esivaltaan ja keisariin kohdistuneeseen kunnianosoitukseen. Kirkon mitat: pituus 21 m, leveys 19m, korkeus 30m. Kirkon aitausten tolpat ovat nyt asuintalojen portinpylväinä. Koko kirkkomäkialueen laajuus on noin 4 ha.

ryhmitys oli harjun rinteessä. Aseina olivat mm. kolme - neljä konekivääriä ja ehkä neljäkin tykkiä. Niiden tulta johdettiin kirkon tornista. Ainakin osa käyttäjistä oli tehtävään palkattuja venäläisiä.

Kärkieskadroonana hyökännyt ratsumestari, kreivi Plessenin komentama kaartin ulaanien 4. Eskadroona, jota oli vahvennettu kranaatinheittimillä ja yhdellä kenttätykillä, törmäsi Hyrylän kasarmialueella punaisten ryhmytykseen jonkin verran ennen klo 11.00. Ensimmäiset rakennukset vallattiin nopeasti, mutta sitten tuli vaikeuksia. Varuskunnan kirkonmäeltä, jossa punaisilla oli kenttätykkejä, kohdistui saksalaisiin ankara tulitus.

Siihenastinen nopea eteneminen vaihtui vaivalloiseksi ja tuntikausia kestäneeksi ryömimiseksi ja syöksyilyksi. Saksalaisten kenttätykillä ryhdyttiin ampumaan kirkonmäkeä. Kun kranaatinheittimet, eli silloiset miinanheittimet oli saatu tuliasemiin, nekin laukoivat kaksikymmentä kranaattia kirkkoa maaliinaan pitäen. Majuri von Brandenstein lähetti lisäksi kaartin ulaaneistaan avuksi 1. Eskadronan. Kirkonmäen omistus ratkesi kello 15.00 jälkeen, jolloin sinne hurraata huutaen ryntäsivät kaksi saksalaista joukkuetta. Tuossa vaiheessa suurin osa punaisista oli ilmeisesti jo jättänyt asemansa. Saksalaiset ilmoittivat tappioikseen kolme kaatunutta ja kuusi haavoittunutta. Punaisten tappioista ei ole muuta tietoa kuin että ne saksalaisten mukaan olivat "raskaat". Sotasaalista sanottiin saadun "runsaasti".

Taistelut aiheuttivat hyryläläisissä ja kirkonkyläläisissä pelkoa ja heidän tiedetään hakeneen suojaa mm. perunakellareista ja saunoista.

Jatkosodan aikana loistavat, kultaiset sipulikupolit purettiin, jottei niistä olisi tullut kiintopisteitä vihollisen pommikoneille. Keskitornin paikalle rakennettiin lava ilmavalvonta-asemalle. Se oli lottien miehittämä taisteluasema jatkosodan ajan. Ilmavalvontatoimisto oli mäen alla suojeluskuntatalolla (maamiesseurantalo).

Sodan jälkeen tykistövaruskunnalla ei ollut aluksi lainkaan mielenkiintoa vanhan, osin jo turmellun kirkon siistimiseen tai kunnostamiseen. Tuusulan kunta puolestaan puuttui asiaan ja nyt opetusministeriö puolsi kirkon ulkoista siistimistä ja saattamista varuskunnan käyttöön lähinnä varastona. Nyt kaikki tornintyngät poistettiin ja kirkkoon tehtiin vaatimaton harjakatto. Alue puhdistui ja kirkkoon sijoitettiin valmiusmateriaalia, jota siellä oli vielä vuonna 1957.

Ilmatorjuntavaruskunnan tuleva päällikkö eversti A. A. Simojoki esitti 1956 puolustusministeriölle, että vanhalle ortodoksikirkolle on tehtävä jotakin. Hänen hengellinen vakaumuksensa ei sallinut kirkon rappiotilan jatkumista. Suomen ortodoksinen kirkkohallinto ja opetusministeriö ilmoittivat, ettei niillä ole mitään kirkon purkamista vastaan. Kirkko hajotettiin 1958. Tiilet myytiin paikkakuntalaisille rakennusaineiksi. Niitä pidettiin erityisen hyvälaatuisina.

Lähistöllä olleen hautausmaan päälle kohosi pari vuotta myöhemmin kantahenkilökunnan asuintaloja. Kirkon alttarin paikalla on nyt yhden asuintalon lipputanko ja kirkonmäellä on vaatimaton muistokivi.

8. Arkkitehtuuria, iskemiä ja iskelmäitähtiä

Hyrylän kasarmialueen aluesuunnittelussa noudatettiin alueen perustamisvaiheessa Krimin sodan aikaan venäläisen kasarmisuunnittelun periaatteita. Se ilmeni aluksi ns. Hyrylän puutalovaruskuntana, jossa rakennukset sijoitettiin kentän ympärille siten, että keskeiset rakennukset kuten esikunta ja sairaala olivat osa sommitelmaa.

Olympiakasarmi

Ensimmäisen maailmansota vaikutti Hyrylän punatiiliarkkitehtuurin syntyyn. Kasarmiin rakennettiin 1900-1915 noin parikymmentä tiilityylin rakennusta. Kahdessa ”perävaruskunnan” perimmäisessä tiilirakennuksessa (aluksi asuintaloina) toimi viimeksi Helsingin Ilmatorjuntarykmentin esikunta vuosina 1969-2006.

Varuskunta-alueen laajentuessa hierarkkinen sommitelma kuitenkin särkyi, ja uudisrakentaminen sijoitettiin toiminnallisten tarpeiden mukaisesti. Viimeisessä varuskunta-alueen jäsentelyssä on ollut yhtenä tavoitteena maastonmyötäisyys, jossa on yksi yhtenäinen teema. Rakentamisen pyrkimyksenä on ollut luoda alueen käyttäjille viihtyisä, terveellinen ja tarkoituksenmukainen ympäristö. Tämä ajatus välittyi niin venäläisten insinööriarkkitehtien suunnitelmista, kuin esimerkiksi kasarmien ja sotilaskodin sekä Heidi Vähäkallio- Hirvelän suunnitteleminen 1950-luvun lopun asuintalojen sijoituksesta ”hyvään ilmaan” harjulle, mäntyvaltaiseen kangasmaastoon (nykyiset Kruunu-asunnot). Tyyppitalot muistuttavat sodanjälkeistä siviilirakentamista. Tyyllisesti rakennukset edustavat 1950-luvun sopusuhtaista rakentamista, suurine ikkunoineen ja vaaleine rappauksineen. Lukuisista ovista on kuitenkin sisustajalle haasteita - esimerkiksi olohuoneessa on viisi ovea. Rakennusten sijoitus vapaasti maastoon kertoo sodanjälkeisen arkkitehtuurin ihanteista.

Oman ryhmänsä muodostavat Vilho Nokon suunnittelema ns. Olympiakasarmi (1951) ja varuskunnan ruokala (1955). Olympiakasarmiin oli tarkoitus majoittaa ensin Neuvostoliiton voimistelujoukkue, mutta se majoittui lopulta Tapiolaan. Seuraavaksi siihen piti majoittua nykyaikaisen 5-ottelun edustajat, mutta hekin lopulta majoittuivat suorituspaikkakunnalle Hämeenlinnaan (Olympiapronssia Lauri Vilkolle). Lopputuloksena saatiin kuitenkin varuskuntaan moderni kasarmirakennus.

Olympiakasarmissa on majoittunut useita myöhempiä kuuluisuuksia. Kapellimestari ja tykkimies – saunanlämmittäjä Arthur Fuhrmannin sävellys Kolmas Patteri on siitä osoituksena.

Ilmatorjunnan iskelmätaiteilijoina voidaan mainita varuskunnan viimeisessä juhlavalatilaisuudessa 26.8.2006 esiintyneet:

- Lasse Liemola tuli tunnetuksi Suomessa kappaleesta Diivaillen ja Hyrylässä aikanaan koke-laskauhuna (Liemola sanoi: ” Olin varmaan varuskunnan keljuin kokelas” ja sanoi, että sen saa kirjata)
- M. A. Numminen halusi kokea sotaväen haasteet ja kunnostautui mm. ruokalan tiskausvuorossa ja teki laulunkin kauniista tiskarista. Tunnetuin laulu hevosen puhdistamisesta syntyi puhdetöinä ja sanat suoraan hevoshoido-ohjesäännöstä (ilmatorjunnassa ei ollut hevosia).

- Reiska Laine rumpali/kansanedustaja/ hyvä saunanlämmittäjä esiintyi myös yhdessä Pertti Pepe Willbergin kanssa.
- Muita tunnettuja iskelmätahtiä voidaan mainita: Markus Allan (Allan Isberg), Kari Kuuva, Kari Tapio (Kari Jalkanen) ja Jorma (Elvis) Kääriäinen.

Nykyisen Senaattikiinteistön kasarmialueen 60-luvun alun tienoilla rakennetut punatiilirakennukset ovat pääosin Jorma Pankakosken suunnittelema.

Varuskunta-alueen erityislaatuinen maanmerkki on vanhassa sorakuopassa sijaitseva entinen lämpökeskus vuodelta 1968. Sen suunnittelivat yhteistyössä Erkki Kairamo ja Jorma Pankakoski. Lämpökeskuksen pelkistettyä arkkitehtuuria on pidetty suomalaisen arkkitehtuurin modernismin ilmentymänä ja rakennus on merkitty Docomomon (kansainvälinen modernin arkkitehtuurin tutkimus- ja suojelujärjestö) listalle.

Lämpökeskus jäi kaukolämpöön siirryttäessä 80-luvulla sotilaspoliisien asutuskeskustaistelun ja poliisin erikoisryhmien harjoituspaikaksi. Rakennuksen arkkitehtoninen arvo pakotti vasta Senaattikiinteistöt sen kunnostamaan ja suojaamaan. Rakennus suljettiin vuonna 2007.

9. Elämää ja kuolemaa lippukentän maastossa

Tällä mäntykankaalla on harjoitellut aluksi venäläinen sotaväki. Itsenäisen Suomen tykistölle ja valkoiselle kaartilille harjoituskentän yhteyteen rakennettiin uusi kiväärirata - idän suuntaan. Jatkosodan aikana täällä harjoitteli jalkaväen koulutuskeskus.

Tunnetuin koulutettava oli varmasti myöhempi tasavallan presidentti Mauno Koivisto. Hän tuli varuskuntaan Talvisodan kokeneena vapaaehtoisena ilmasuojelumiehenä 27. helmikuuta 1942. Koska aliupseerikoulu oli jo alkanut, jäi hän miehistötehtäviin.

”Koulutusjaksomme päättyi heinäkuussa 1942. Lähdimme Hyrylästä 27. heinäkuuta marssien Korsoon, missä rintamalle vievä juna odotti. Kun komennettiin laulua, lähti harkitun valppaasti liikkeelle ”Käy marssi rintamalle ja laulu raikas soi”.

Ilmatorjuntarykmentin aikana lippukentästä muodostui oikea monitoimikenttä. Sitä on kierretty Cooperin teisteissä ja sen keskellä on pelattu pallopelejä sekä harastettu kenttälajeja. 70-luvulla se toimi talvisin hiihtostadionina (Hyrylän hiihdot - Juha Mieto) ja kesäisin jopa Hyrylän Hyppyreiden moottoriurheilukehtona (EM-RalliCross/Urheilukeskus). Siellä on jatkettu vuosikymmeniä kestänyttä tuusulalaisille avointa juhannuskokon perinnettä.

Pikakiväärimies Mauno Koivisto sai peruskoulutuksen Hyrylässä vuonna 1942 ja hallitsi myös kuvassa olevan Suomi konepistoolin käytön.

Ennen kaikkea se on ollut varuskunnan sulkeiskenttä ja koulutuspaikka sekä satojen paraatien näyttämö. Rykmentin viimeinen juhlallinen lipunlaskuparaati pidettiin 29.12.2006.

Lippukentän yhteydessä on ollut useita este- ja kuntoratoja. Lähihitaistelu ja judo tulivat koulutusohjelmaan vuonna 1956. Alkoi everstiluutnantti Yrjö Keinosen Santahaminassa kantahenkilökunnalle pitämien lähitaistelukurssien mukainen ”esteratavillitys”. Viimeisin moderni esterata rakennettiin vielä vuosituhannen vaihteessa ja sitä ovat käyttäneet myös poliisin erikoisryhmät.

Varuskunnan, kunnan ja urheiluseurojen yhteistyön tuloksena syntyi vanhaan soramonttuun nykyinen Tuusulan urheilukeskus, jossa on pidetty mm Kalevan Kisat ja Hyrylän hiihdot sekä Kesäyön marssit. Varuskunnan kasvattina voidaan Lauri Vilkon ohella myös pitää Naganon olympiapronsia ampumahiihdossa voittanutta Ville Räikköstä.

Krimin sodan aikaan Hyrylään perustettiin väliaikainen sotilassairaala 1855. Hospitaali tarvitsi välttämättä hautausmaan, joka sijaitsi puukasarmeilta virstan (1.066 m) kaakkoon ja oli kooltaan noin 20x20 sylvä (sylvä on 2.133 m). Vuoteen 1863 mennessä oli hautausmaa täynnä, mutta sairaalan lopettaminen vähensi hautauksia. Kirkonmäelle syntyi ns. uusi hautausmaa vuosisadan vaihteessa (3,966 ha = 8712 neliösylvä). Nimellisesti Kirkonmäen hautausmaa siirrettiin 1958 metsäkalmistoon. Toisen kerran v 1970 siirrettiin hautajäänteitä Krimin sodan aikaiseen metsäkalmistoon.

Helsingin Ilmatorjuntarykmentin komentaja eversti Ari Rautala kunnostutti metsäkalmiston vuosituhannen alussa. Komentaja antoi sotilaspastori Janne Aallolle tehtävän: Saata hautausmaa sen arvolle kuuluvaan kuntoon eli lähelle luonnontilaa.

Matkamiehen ristini siunasi vuoden 2003 keväällä Helsingin ortodoksisesta srk:sta isä Leo Huurinen ja isä Viktor Porokara Järvenpään kirkosta, joka lupasi hankkia siihen vielä ikonin. Pimenofin haudalla oli käynyt vielä omaisia.

Lippukentän ja vanhan ilmatorjuntakoulun rakennuksen välissä on ”desanttilavan jäänteet” kahden jo lahoavan männyn välissä. Ylikersantti Raimo Jakobsson kertoi 70-luvulla, että hänen äitinsä oli sota-aikana piikana lähitaloissa ja kertoi tuosta tähytyslavasta. Tarinan mukaan kahdella desantilla oli tukikohta Unkkakallion lähellä ja he rakensivat lavan, josta vakoilivat koulutusta, jäivät nopeasti kiinni ja teloitettiin soramontussa, josta luut löytyivät 60-luvulla.

Eräs Mäntsälän sotaveteraani vahvisti olleensa desanttijahdissa ja tarinan olevan tosi. Desanttijahdit ovat tosia, mutta ehkä lava saattaa olla vain asiaan sopiva legenda – vaikka tykkimiesten perua.

10. Kasarmialue - tykistön, ilmatorjunnan ja kansainvälisen keskuksen aikana

Hyrylän venäläinen varuskunta on syntynyt pääkaupungin puolustuksen strategiaan tarpeisiin. Krimin sodan aikana ja seurauksena puuvaruskunta perustettiin Heinolaan ja Hämeenlinnaan johtavien teiden risteykseen, josta muistona on edelleen rakennus 10.

I Maailmansodan uhatessa syntyi tiilivaruskunta, joista perimmäiset rakennukset (4) näkyvät edes-

sämme. Peräkkäiset, kirkonmäen suuntaiset rakennukset olivat alkuaan hevostalleja ja myöhemmin itsenäisyyden aikana mm. kasarmeina ja varastoina – viimeksi esikuntatiloina. Toiset kaksi vastakkaista rakennusta olivat pääosan aikaa asuntoja ja viimeiset 30 vuotta Helsingin Ilmatorjuntarykmentin esikuntatiloina. Uudemmissa 90-luvun vaihteessa valmistuneissa rakennuksissa toimi Ilmatorjuntakoulu ja oppilasasuntola (arkkitehti Osmo Lappo). Vuodesta 2008 alkaen siinä toimii Puolustusvoimien Kansainvälinen Keskus, joka on kriisinhallintaa kouluttava ja tutkiva Pääesikunnan alainen itsenäinen sotilaslaitos. Aidatulla alueella jatkaa nykyisen Panssariprikaatin Helsingin Ilmatorjuntarykmentti-nimisen joukkoyksikön 2. Ohjuspatteri (Buk-ohjukset) ja osia Viestirykmentistä. Alue on nyt osa Helsingin varuskuntaa. Valtaosan varuskunnan maista ostaa Tuusulan kunta ja kaavailuissa on jopa 15.000 asukasta.

Kenttätykistöä Hyrylässä on ollut kolmeen otteeseen. Vuosina 1918-1934 ja välirauhan aikana 1940 sekä sitten sotien jälkeen vuoteen 1957 asti.

Ruokalarakennuksen (Heidi Vähäkallio- Hirvelä 1955) edessä on tykistön muistomerkkitykki ”Hypy-Heikki” - ranskalainen jäykkälavettinen 120 mm:n kanuuna vuosimallia 1878.

Kellokosken tehtaan insinööri Torsten Carlanderin toimin saatiin tykin lavettiin pronssinen muistolaatta varuskunnassa olleista rauhan ja sodan ajan kenttätykistön - Tuusulan tykistön joukoista. Kesäkuun 23.päivänä 1957 Hyrylän kasarmilla oli juhlava tilaisuus. Satamäärin Hyrylässä palvelleita tykkimiehiä, Tuusulan tykistön sotaveteraaneja ja Tuusulan kunnan edustajia sekä paikallisia tykistön ystäviä, oli kokoontunut muistomerkin paljastustilaisuuteen. Tuusulan tykistön veteraanit ovat kokoontuneet vielä 2000-luvulla.

Varuskunta muuttui hevosvetoisesta kenttätykistöstä motorisoiduksi ilmatorjuntarykmentiksi.

Puolustusministeriö laati uuden varuskuntien perussuunnitelman 1950-luvun lopulla. Suunnitelman tarkoituksena oli uusien varuskuntien perustaminen mallin mukaisesti. Keskeinen sisältö oli, että varuskunta-alueen eri toimijat ja toiminnot erotetaan toisistaan.

Puolustusvoimat ja Tuusulan kunta tekivät maavaihtoja 1960-luvun alussa. Puolustusvoimat luopui silloin Järvenpääntie länsipuolella sijainneista maista ja rakennuksista. 60-luvun puolivälissä valmistui kaksi uutta vuokrakerrostaloa – rakennukset 2 ja 5.

60-luvun alkupuolella valmistuivat viimeiset kaksi kasarmia sotilaskodin jatkeeksi lippukentän laitaan, sekä korjaamo ja autohalli Huoltotien päähän. Aluetorjuntaohjuskalustot ItO 79 ja ItO 96 saivat modernit huoltohallit nimien vuosilukuihin mennessä. Henkilöstön huoltoon saatiin 90-luvulla muonituskeskuksen laajennus ja moderni varusvarasto saunoineen.

Alueen perinteiden vahvistamiseksi nimettiin 90-luvulla kasarmialueen tiestöt. Tykistön ajalta puukasarmeilta peräkasarmille johtavaa tietä kuvaa nykyisen Tykkien nimi. Rykmentintie on varuskunnan sisääntulotie, josta sitten erkanevat ilmatorjuntajärjestelmää kuvaavat tiet.

Helsingin Ilmatorjuntarykmentin muistomerkkitykkeitä on useita. Ensimmäinen 88 ItK/37 RMB Tuusulanväylän varressa kertoo saapumisesta ilmatorjuntapaikkakunnalle. Rykmentin esikunnan edessä on kaksi raskasta Boforssia, jotka ikään kuin suojasivat varuskuntaa ja joka päivä liehuva Suomen lippua. Rykmentin viimeinen juhlallinen lipunlaskuparaati pidettiin 29.12.2006. Ilmatorjuntakoulun rakennuksen edessä on vastaavasti muistotykki. Ilmatorjuntamuseo on tietenkin tärkein perinteiden vaalija varuskunnan syntysijoilla Saksan sotilasvirkatalon mailla.